

PRESÈNCIA DE SANT JORDI A L'EXPOSICIÓ CAMINS D'ART - LA LLUM DE LES IMATGES 2011

Miquel Santamaria Cuello - Josep Maria Segura Martí - José Antonio Varela Ferrandis

COMISSARIS DE CAMINS D'ART

Les exposicions de La Llum de les Imatges s'ocupen de recuperar i mostrar béns patrimonials d'origen i contingut religiós —edificis, obres d'art, documents...— i el títol *Camins d'Art*, escollit en aquesta edició que té Alcoi per seu, fa referència a la concepció de l'art, al llarg del temps, com una via d'expressió de les creences de la societat. Val a dir que la demarcació natural de la mostra són les comarques de l'Alcoià-Comtat i, pel que fa a l'espai temporal, acull manifestacions artístiques des de la prehistòria a l'època actual. A partir d'aquestes premisses, la definició temàtica al voltant dels patronatges ha suposat un repte pel que fa al tractament que havia de donar-se a la figura central del patró sant Jordi, tan lligada a la nostra població i altres properes, sense perdre de vista la seua universalitat.

No cal insistir ara i ací com són moltes les nacions i les ciutats que, al llarg del temps, s'han reconegut en la figura i la llegenda de sant de Capadòcia i l'han presa com a senyal d'identitat col·lectiu, polític o religiós. Quasi sempre hi ha com a referència la memòria d'un fet prodigiós en favor d'eixa comunitat, que s'ha transmès generació rere generació amb un corol·lari de litúrgia, festa cívica o expansió popular. Unes manifestacions plasmades en una expressió artística que parla de societats i moments històrics concrets, però que ens arriba avui com un conjunt d'importantíssim valor antropològic i cultural.

La figura del sant va ser un eix principal, entre els segles XI i XIV, en el procés evangelitzador dels territoris guanyats a l'islam que ampliaren successivament la confederació catalano-aragonesa, tals com l'Aragó Sud, la Catalunya Nova i els nous regnes de Mallorca i València. La concepció política de la conquesta com una croada necessitava d'un valedor alhora cavaller i sant, missatger de la voluntat de Déu en una empresa que havia d'ultrapassar la motivació més pregona de cercar terres i guanys materials, per manifestar-se i ser reconeguda com a contesa espiritual, com un vertader episodi en la lluita eterna entre el bé i el mal. Així hem de reconèixer les aparicions successives de sant Jordi, com paral·lelament passava amb les de sant Jaume a terres castellanques, allà on es produïen episodis bèl·lics d'especial valor militar o transcendència política. Els greus sotrats de l'enfrontament amb al-Azraq de 1276 i l'amenaça de la incursió granadina de 1304 insereixen Alcoi en aquest context i, sens dubte, van dur de la mà la devoció i culte jordià.

“La batalla del poble alcoià contra les tropes del cabdill al-Azraq” (V. Castelló Amat, 1849). Capella de la Mare de Déu dels Desemparats.

Tots aquests factors han propiciat una gran varietat iconogràfica, tant pel que fa a la pintura com a l'escultura, les arts gràfiques o l'orfebreria. Així, des de l'Edat Mitjana, quan arriba el culte al cavaller amb la colonització cristiana que va seguir a les tropes de Jaume I, fins als nostres dies, podem trobar un ventall d'obres que s'ha volgut incorporar simbòlicament en esta mostra, epicentre simultani de l'art i del sentiment devocional. En consonància, s'ha fet una tria iconològica de gèneres, autories, estils i èpoques en la representació del nostre sant, buscant més el conjunt que no les individualitats.

Camins d'Art ofereix, així, un total de dihuit semblances de sant Jordi des de la pintura, l'escultura, la ceràmica, la fotografia i l'orfebreria. No podien faltar algunes de les més conegudes de la iconografia local del nostre patró, però també ha sigut possible incorporar-ne altres poc, o gens, conegudes a la ciutat o bé certament pròximes quant a la ubicació o autoria, però que cal posar a l'abast del públic més ampli. El catàleg editat per il·lustrar i deixar memòria de l'exposició incorpora les fitxes que les descriuen amb criteris d'especialista, amb el registre fotogràfic corresponent, i ací en tenim la relació:

- Sant Jordi de Francisco Salzillo (1735-1740), procedent de Múrcia.
- Sant Jordi "matamoros", escultura anònima (s. XIX). Museu Alcoià de la Festa (MAF).
- Sant Jordi "el Xicotet", anònima, recuperada en 2006 i conservada al MAF.
- Sant Jordi de Lorenzo Ridaura (1919), en calamina pintada, del MAF.
- Maqueta del monument obra de José Gonzalvo "Alcoi a sant Jordi" (1983). MAF.
- Escultura de Vicente Ferrero (1999), en bronze. Col·lecció d'autor.
- Maqueta del Monument a sant Jordi de Banyeres de Mariola, obra de Manuel Boix (2002). Confraria de St. Jordi i col·lecció de l'autor.
- Pintura ceràmica de Valentí Garcés (s. XIX). Alcoi.
- Pintura ceràmica de Francesc Dasí? (s. XIX). MAF.
- Plafó ceràmic de Francesc Dasí (1881-1891). Museu del Taulell d'Onda.
- Pintura "Sant Jordi sobre les muralles d'Alcoi" (s. XVIII-XIX), d'autor anònim. MAF.

- Pintura per a cartell de la Festa amb la versió original escultòrica en bronze "Sant Jordiet" (1997) de Manuel Boix. Col·lecció de l'Ajuntament d'Alcoi.
- Pintura per a cartell de la Festa, de Jordi Ballester (1994). Col·lecció de l'Ajuntament d'Alcoi.
- Dos llunets de la capella de la Mare de Déu dels Desemparats (1849) de Vicente Castelló Amat: "Mossén Torregrossa celebrant la missa al moment de l'atac a la vila del cabdill moro al-Azraq" i "La batalla del poble alcoià contra les tropes del cabdill al-Azraq", pintures recent restaurades.
- Fotografia anònima (s. XIX) del desaparegut "Sant Jordi de Miguel Giro-nés". MAF.
- Braç-reliquiari de sant Jordi (1377), orfebreria. Vertadera joia medieval i peça històrica de primer ordre. Catedral de València.
- Retaule de sant Jordi, del mestre de Xèrica (1440).

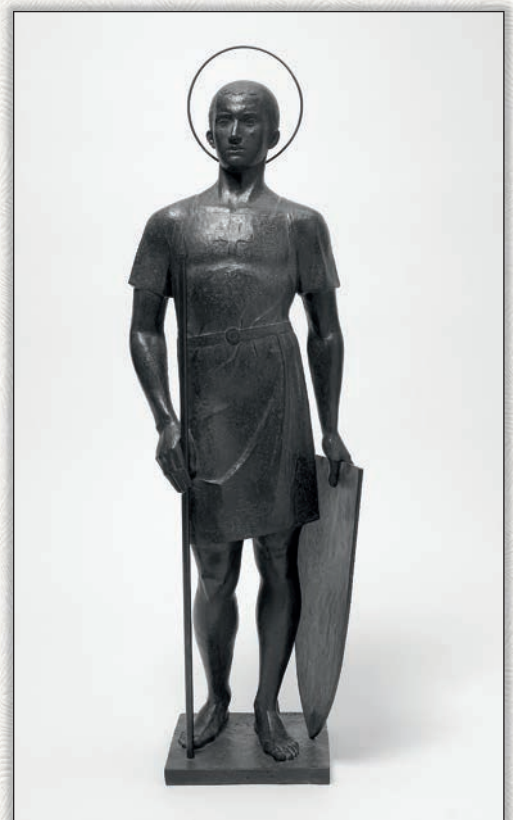
Ara presentem com a primícia, des de les pàgines d'aquesta revista, una breu ressenya de les imatges menys conegudes i que, per això i al nostre entendre, potser presenten un interès especial.

Escultura de Francisco Salzillo

Escultura de fusta, daurada i policromada, de 123 cm d'alçada, que l'escultor murcià va fer per al convent de religioses Justinianas de la Madre de Dios (Múrcia), que el conserven i de les quals n'és patró. Aquesta magnífica escultura que l'historiador de l'art Enrique López Catalá data entre els anys 1735 i 1740, representa sant Jordi de peu, amb indumentària militar i llancejant el drac, segons el relat compilat per Jacobo de Varazze.

Escultura de Vicente Ferrero

En bronze de 93 cm d'alçada, és una obra realitzada el 1999 per l'escultor Vicente Ferrero Molina, on es representa sant Jordi infant, "seré, amb la llança i l'escut com a símbols guerrers però amb expressió tranquil·la, de jove, amb acurada anatomia i records clàssics de gladiador romà", segons la descripció de Felipe Vicente Garín Llombart, qui associa aquesta obra de Ferrero al model renaixentista de Donatello.

Maqueta del Monument a sant Jordi de Banyeres de Mariola, obra de Manuel Boix

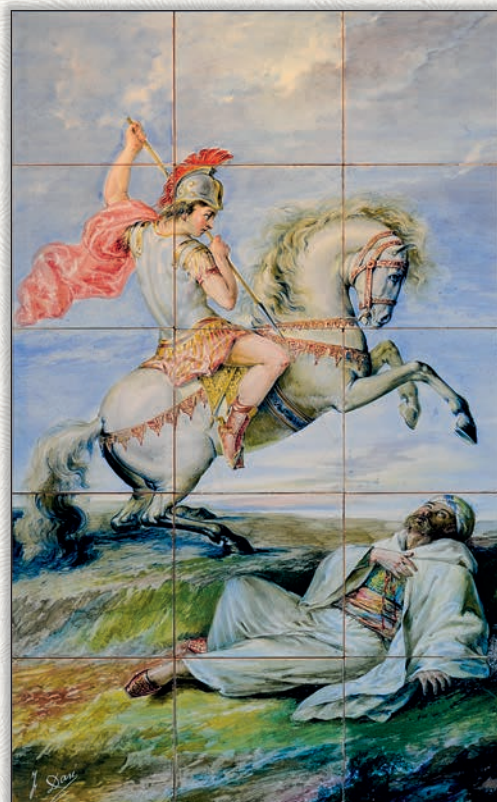
L'any 2003 la població de Banyeres inaugurava un magnífic monument a sant Jordi que ultrapassa els nou metres d'alçada, als peus del castell, en un pedestal de fusta ben a prop de la murada, enlairat sobre la ciutat i l'ampli horitzó de la vall; una ubicació grandiosa per a una escultura, en paraules d'Abel Guarinos, "que defuig els trets romànics, d'estil refinat, preciosista [...] un sant Jordi jove, sense cavall, en virtuos i original equilibri damunt del drac, que sorprèn per l'aparent naturalitat de l'escena i per la seua riquesa decorativa [...] que té un rostre de regust renaixentista i la gràcia dels retrats de Botice-lli". L'arquitecte alcoià Francisco Picó va enllestir el singular emplaçament.

A l'exposició *Camins d'Art* s'acompanya la maqueta del monument, que ha cedit la Confraria de Sant Jordi, amb un duplicat del cap, de di-

menió real, que s'ha reservat el mateix escultor i on pot apreciar-se de ben a prop la delicada expressió traslluïda al bronze, ahora que traspua una profunda bellesa, quasi àuria, tan característica de l'obra de Boix com adient al sant que ací es representa.

Plafó ceràmic de Francesc Dasí

És una pintura ceràmica signada per Francesc Dasí i Ortega, un dels millors pintors ceràmics de la segona meitat del segle XIX, i l'obra es pot datar entre els anys 1881 i 1891. Representa la iconografia alcoiana del nostre patró, i la imatge va ser reproduïda en la *Concòrdia* de 1996. Aquesta ceràmica, de 100 x 60 cm, originàriament s'hi trobava obrada a l'inici de l'escala interior del Mas de Barberà (Ibi), propietat d'una família d'alcoians, i actualment pertany a la col·lecció del Museu del Taulell d'Onda. L'estudi d'aquest plafó ceràmic ha estat realitzat pels historiadors de l'art Josep Lluís Cebrián i Beatriu Navarro.

Llunets de la capella de la Mare de Déu dels Desemparats

Les pintures murals que decoren la capella de la Mare de Déu dels Desemparats foren realitzades, segons Lorenzo Hernández Guardiola, l'any 1849 pel pintor Vicente Castelló Amat (València, 1787 – Madrid, 1860), i és també l'autor de dos pintures sobre llenç amb forma de llunet que es disposen al fals creuer del temple. La deficient conservació de les pintures, i el fet que la capella ha estat tancada durant els darrers vint anys, són la causa de que siguen poc conegudes.

Ara, amb motiu de la restauració del conjunt decoratiu de la capella a càrrec de la Fundació La Llum de les Imatges, per a l'exposició *Camins d'Art*, tornen a vore's, entre altres, aquestes dos obres relacionades amb el patronatge de sant Jordi, que porten per títol "Mossén Torregrosa celebrant missa al moment de l'atac a la vila del cabdill moro al-Azraq" i "La batalla del poble alcoià contra les tropes del cabdill al-Azraq".

I com a epíleg daurat d'aquesta tria particular, un veritable tresor medieval.

Braç-reliquiari de sant Jordi

La Catedral de València conserva dos relíquies del nostre patró sant Jordi. D'aquestes destaca —per la seua riquesa ornamental— l'os gran o canyella del braç dret del sant, la qual està protegida per un artístic encast de plata daurada i esmalts, data da pels anys 1377-1378 i obra de Pere Bernés, que fou l'argenter de Pere III el Cerimoniós. L'extrem major presenta un esmalt amb la figura de sant Jordi; en els laterals els escuts del rei Pere i el de la reina Elionor de Xipre. L'extrem menor de la relíquia porta un esmalt amb les armes del rei Pere en cairó.

Aquesta relíquia, i abans que es fera l'encast, es guardava a una mà de plata que està unida a un braç i peanya de fusta platejada (que són obra moderna). El braç té una concavitat que allotja l'os gran del braç.

L'historiador Josep Lluís Cebrián i Molina, autor de la fitxa que descriu aquesta obra al catàleg de *Camins d'Art*, ens explica l'origen i la història de la relíquia, relat aquest força interessant: el primer propietari d'aquest braç de sant Jordi fou el rei Hug IV de Xipre, que li'l va confiar a la seua nora Elionor (esposa de Pere I de Xipre). En l'any 1377 Elionor d'Aragó (filla de l'infant Pere d'Aragó) obsequià el rei Pere III el Cerimoniós (cosí germà seu) amb un braç de plata que contenia l'os gran del braç dret de sant Jordi. La relíquia va arribar al palau reial de Barcelona el mateix any, i Pere III el Cerimoniós la va enriquir incorporant-li l'encast que presenta els esmalts. L'any 1432 Alfons el Magnànim la va traslladar al palau reial de València, i en 1437 la diposità a la Seu de València con a fiança d'un préstec que li féu el capítol per a finançar la campanya de Nàpols. El préstec no fou mai retornat i des d'aleshores restà a la Seu valentina.

Cal dir que aquesta relíquia de sant Jordi no té res a veure amb l'altre braç de sant Jordi, també a la Catedral de València i del qual, en 1832, se'n va extreure un dit per a la vila d'Alcoi.

